

3

Освіта заради миру⁸

Сьогодні, у цей особливий період розвитку суспільства, освіта набуває справді величезного значення. Зростання важливості її практичної цінності можна висловити одним реченням: освіта — найкраща зброя заради миру.

З огляду на дивовижну міць і технічну довершеність зброї, якій люди довіряють свій захист на війні, мусимо констатувати, що освіта не стане зброєю, здатною гарантувати безпеку й поступ народів світу, поки не досягне співмірного рівня досконалості й наукового розвитку.

Я говорю не про потенційну потребу в технічному озброєнні і не хочу торкатися політики; я лише кажу, що справжній захист людства не може ґрунтуватися на зброї.⁹ Війни завжди слідуватимуть одна за одною, і жоден народ не зможе досягти процвітання й добробуту, поки ми не повіримо у велику «зброю заради миру», що нею є освіта.

Оскільки освіта — це справжній порятунок людства і цивілізації, вона не може існувати далі в нинішньому вигляді та з наявними обмеженнями. Теперішня освіта суттєво відстала від потреб сьогодення. Продовжуючи аналогію, можна сказати, що, порівняно з сучасним озброєнням, освіта залишилася на рівні лука і стріл. Як можна боротися з потужними гарматами й повітряним бомбардуванням за допомогою лука і стріл? Ось чому необхідно розбудовувати і вдосконалювати арсенал освіти.

8 Ця промова була виголошена в Копенгагені 22 травня 1937 р

9 Важливо пам'ятати, що Марія Монтессорі виголошувала ці

Очевидно, що освіта як наріжний камінь миру не може зводитися лише до спроб не дати дітям захоплюватися військовою зброєю, не змушувати її вивчати історію людства як послідовність військових подвигів, чи припинити вкладати в голову, що перемога на полі бою — це найвища честь. Недостатньо навіть прищепити дитині любов і повагу до всього живого або створеного людством протягом століть.

Якщо уявити кампанію проти війни як школу, то згадані дії відігравали б у ній лише роль класної кімнати, і роль ця була б негативною — адже це просто спроба усунути загрозу неминучого конфлікту, а не позитивне зусилля, спрямоване на досягнення миру в усьому світі.

Цілком зрозуміло, що така освіта не допоможе запобігти війнам. Інакше чому ж тоді їх не зупинив вплив цивілізованого суспільства, яке проголошує життя і свободу людини священними, або вплив релігій, які тисячоліттями намагаються навчити людину любити своїх ближніх?

Люди йдуть на війну не тому, що вони кровожерливі або їм кортить застосувати зброю. Вони воліли б не воювати, але їх втягують у війну. Усі вони налякані лихом війни і всі хотіли б уникнути її, і лише величезний моральний і матеріальний тиск змушує їх відмовитися від безпечних домівок і спокійного родинного життя.

Чоловіки воюють не тому, що в дитинстві гралися іграшковою зброєю. А викладання історії, засноване на запам'ятовуванні дат і подій, — безумовно, не ідеальний спосіб викликати в дітей бажання бути героями.

промови у міжвоєнний період. Як самокритично зазначає вона у частині II (ст. ...), навіть загроза війни змінює контекст сприйняття її слів у бік нібито наївного ідеалізму. Утім, усвідомлюючи необхідність збройного захисту кордонів, авторка наголошує на тому, що закладення основ миру через освіту — це найефективніший і найконструктивніший спосіб протистояти війні. — прим. пер.

Поза сумнівом, війна — це складне явище, яке ми повинні досліджувати й розуміти, особливо в наш час. Сьогодні суспільство перевантажене подіями світового масштабу, за якими освіта просто не встигає. Людство зараз схоже на маленьку дитину, яка загубилася сама в лісі, покинута на поталу будь-якої тіні, що трапиться на її шляху, і будь-якого підозрілого шурхоту посеред темряви.

Людина не розуміє подій, які переповнюють світ докола неї, і абсолютно не в змозі захиститися від них. Суспільство розвивалося виключно зовнішнім шляхом, споруджуючи величезні машини й вибудовуючи складні засоби комунікації, а сама людина тим часом залишалася неосвіченою й неорганізованою. І справді, народи світу дезорганізовані, а кожна людина думає лише про власний сьогочасний добробут.

Освіта, у її традиційному розумінні, спонукає людину йти окремим власним шляхом і відстоювати лише особисті інтереси. Школярів не вчать допомагати одне одному, підказувати відповідь однокласнику, натомість заохочують піклуватися лише про оцінку в кінці року і призове місце в учнівських змаганнях. І цих бідних егоїстичних маленьких істот, — ще й психічно виснажених, як доведено експериментальною психологією, — викидає в доросле життя, де вони почуваються самотніми піщинками в пустелі: порожніми й ізольованими одна від одної. Коли здіймається буря, ці маленькі людські частинки, позбавлені життєдайної духовності, підхоплює порив вітру й утворює з них смертоносний вихор.

Освіта, здатна врятувати людство, — справа не з легких, вона передбачає духовний розвиток людини, підвищення її цінності як особистості, підготовку молоді до розуміння часу, у якому вона живе.

Секрет полягає ось у чому: дати людині можливість панувати над механічним середовищем, яке її сьогодні пригнічує. Людина-виробник має стати володаркою виробництва — розвиненого по всьому світу й удосконаленого наукою. Тому науково вдосконалити людську діяльність — так само необхідно, як і відповідним чином організувати людство. Люди більше не можуть залишатися невігласами щодо власної природи і навколишнього світу. Цей різновид невігластва і є справжнім лихом, що загрожує нам сьогодні. Ми повинні консолідувати наші зусилля заради миру і проторувати до нього науковий шлях — через освіту. Освіта — це дороговказ до нового світу, який нам належить завоювати, — світу людського духу.

Працюючи з дітьми, ми помітили, що дитина — це духовний ембріон, наділений дивовижною чутливістю і творчими енергіями, що прагнуть утворити такий собі чудодійний інструмент у людській душі. Подібно до радіоприймача, який приймає через космос довгі та короткі хвилі, той інструмент, який дитина поступово витворює у власній душі, призначений для того, щоб приймати священні хвилі, які передають божественну любов через безмежні сфери вічності. Саме ця чутливість робить людину унікально цінною: людина велика тим, що здатна приймати еманції Бога.

А дитина здатна ще й розвиватися і дарувати нам стійку віру в краще людство. Вона показала нам істинний процес творення нормальної людини. Ми побачили, як різуче діти змінюються, коли відкривають у собі любов до навколишнього світу, коли в них розвивається відчуття порядку, дисципліни й самоконтролю як прояв їхньої цілковитої свободи. Ми побачили, як вони наполегливо працюють, натхненні власною енергією, як розвивають її в процесі роботи.

Дитина — це і надія, і обіцянка для людства. Якщо ми ставитимемось до цього ембріона як до нашого найціннішого скарбу, то досягнемо величі людства. Особистості, яких ми виховуємо за допомогою божественних сил, перевершать сучасних людей, що довірили свою долю машинам. Нам потрібна віра у велич і вищість людини. Якщо вона зуміла опанувати космічні енергії, що вирують в атмосфері, то усвідомить, що вогонь генія, цінність інтелекту, сяйво сумління — це теж енергії, які треба впорядковувати, регулювати, берегти й використовувати на благо соціального життя.

Поширена наразі форма освіти спричинює негаразди, які розсіюють ці енергії, а точніше, придушують і задають їм хибний напрямок. Дорослий не розуміє дитину. Батьки несвідомо борються зі своїми дітьми замість того, щоб допомагати їм у їхній божественній місії. Батьки й діти не розуміють одне одного. Із самого дня народження дитини між ними зяє прірва. І це нерозуміння згубне для людини, воно зводить її на манівці, труїть її дух, збіднює її, не дає реалізувати власний потенціал. Відсутність порозуміння між дітьми й дорослими розпалює трагедію в людському серці, яка в подальшому житті проявляється і в нечуйності, і в лінощах, і в злочинності. Принижені соромляться самих себе, невпевнені замикаються у своїй мушлі, налякані шукають особистого комфорту. Усе потенційне багатство людської особистості зводиться нанівець.

Освіта має послуговуватися цінністю прихованих інстинктів, якими людина керується в житті. Найпотужнішим серед цих інстинктів є соціальний потяг. Наш досвід говорить про те, що у дітей і підлітків, які не беруть повноцінної участі у соціальному житті, не розвивається відчуття дисципліни та моралі. Ці здібності в їхньому випадку стають

кінцевим продуктом примусу, а не проявом свободи. Людська особистість формується завдяки постійному досвіду, і ми відповідальні за те, щоб створити для дітей, підлітків і загалом молоді середовище і світ, які сприяли би такому формуванню. Молоді слід дати можливість набути досвіду, й опісля — познайомити зі світом виробництва, адже людина передусім має бути свідомо своїх обов'язків перед суспільним устроєм. Вона з раннього дитинства повинна розуміти на практиці, що таке людське товариство, відтак — поступово досягати таємниці технологічної еволюції суспільства.

Сьогодні світом керують машини. Тепер нам потрібні люди, спроможні відповідально й свідомо використовувати ці машини задля високої місії.

Безперечно, секрет майбутньої людської величі криється у тій частині людства, що розвивається, — в молоді.

Держави, націлені на війну, зуміли розпізнати можливості, приховані в дітях і молоді, і, керуючись власними інтересами, дали їм простір, організували їх і зробили основною рушійною силою соціуму. Трагедія полягає в тому, що наразі це усвідомили лише держави, націлені на війну. Однак неможливість справді ефективно організувати людство за одну ніч — це реальний факт, який має величезне практичне значення. Фундамент для такої організації повинен бути закладений в дитинстві, біля самих основ життя. Коротко кажучи, суспільство може бути організоване тільки тоді, коли освіта запропонує людині сходинки соціального досвіду в міру її переходу від одного життєвого періоду до іншого.

Ті, хто хочуть війни, готують молодь до війни; але ті, хто хочуть миру, занедбали дітей і підлітків, не зумівши їх організувати.

Мир — це практична основа людської цивілізації та суспільного порядку, яка ґрунтується на самій природі людини. Мир не поневолює людину, а, навпаки, звеличує. Він не принижує її, а дозволяє усвідомити власну владу над Усесвітом. Ґрунтуючись на природі людини, мир є константою, універсальним принципом, застосовним до всіх людей.

Цей принцип має бути нашим орієнтиром у творенні науки про мир і вихованні людини для миру.